

موضع احمد شاه قاجار نسبت به قرارداد ۱۹۱۹

۱۰ آبان ۱۳۹۴ ساعت ۱۴:۰۹

سلطان احمدشاه قاجار دست کم در یک مورد رسماً از قرارداد ۱۹۱۹ ستایش کرده است. او شب دهم آبان ۱۲۸۹ در مهمانی رسمی که لرد کرزن، وزیر خارجه وقت بریتانیا به افتخار او ترتیب داده بود خوشحالی خود را از انعقاد قرارداد اعلام کرد....

در تمام سال‌های پس از برکناری سلطان احمدشاه قاجار از سلطنت، افسانه‌ای در مورد مخالفت اصولی وی با قرارداد ۱۹۱۹ دهان به دهان گشت که تا حدود زیادی به یک باور عمومی تبدیل شد. مطابق این افسانه احمدشاه از آنجا که دریافت بود قرارداد مذکور استقلال ایران را از میان می‌برد، تن به تأیید آن نداد و به همین دلیل انگلیسی‌ها علیه او توطئه کردند و رضاخان را برای جانشینی او تراشیدند. این افسانه از چند جهت بی‌اساس است:

اولاً احمدشاه که در کودکی شاهد سرنوشت پدرش (محمدعلی میرزا) بود، پادشاهی پول پرست بار آمد که همواره از ترس اینکه روزی مانند پدرش از کشور رانده شود، به فکر جمع کردن ثروت بود و گویی از ابتدا می‌دانست تاج پادشاهی به او وفا نخواهد کرد. بنابراین چندان به منافع کشور توجهی نداشت و هنگامی که وزارت امور خارجه بریتانیا در صدد برآمد اوضاع ایران را به گونه‌ای سامان دهد که مانع از رسیدن امواج انقلاب روسیه به هند باشد، حاضر شد در برابر دریافت یک مقرری ماهانه، وثوق‌الدوله را مطابق خواست انگلیسی‌ها به رئیس‌الوزرای بگمارد و از او حمایت کند تا مقدمات انعقاد قرارداد آماده شود.

ثانیاً رضاخان میرپنج (سردار سپه - رضاشاه) در ماجرای کودتای ۱۲۹۹ با طرحی که سفارت بریتانیا در تهران ریخته بود همراهی کرد و بعداً نیز مدتی از حمایت آنها بهره‌مند بود، اما به تدریج سیاستی مستقل پیش گرفت تا جایی که در دوران سلطنتش میزان ارتباط رجال کشور با بیگانگان را تقریباً به صفر رساند. او خود یک‌بار گفته بود: «انگلیسی‌ها مرا آوردند، اما نفهمیدند که را آوردند!» علاوه بر این انتشار اسناد وزارت خارجه بریتانیا نشان داده است که طرح کودتای ۱۲۹۹ مورد تأیید وزیر خارجه بریتانیا نبود و توسط وزیرمختار این کشور در تهران عملی شد.

ثالثاً سلطان احمدشاه قاجار دست کم در یک مورد رسماً از قرارداد ۱۹۱۹ ستایش کرده است. او شب دهم آبان ۱۲۸۹ در مهمانی رسمی که لرد کرزن، وزیر خارجه وقت بریتانیا به افتخار او ترتیب داده بود خوشحالی خود را از انعقاد قرارداد اعلام کرد. احمدشاه در آن هنگام به همراه نصرت‌الدوله فیروز در لندن به سر می‌برد و مخالفت‌های داخلی و بین‌المللی با قرارداد نیز کاملاً آشکار شده بود. احمدشاه به دلیل همین مخالفت‌ها و از آنجا که فهمیده بود وثوق‌الدوله، نصرت‌الدوله و صارم‌الدوله در برابر امضای قرارداد مبلغ قابل توجهی پول دریافت کرده‌اند (احتمالاً دلخور از اینکه چرا این پول به او نرسیده است) در ضیافت شام پادشاه انگلستان و مهمانی شهردار لندن از اشاره به قرارداد خودداری کرد. همین خودداری یکی از مواردی است که اشاعه دهندگان شایعه مخالفت اصولی احمدشاه با قرارداد ۱۹۱۹ بر آن تأکید می‌کردند، اما آنها نطق شب مهمانی خانه کرزن را عمداً یا سهواً نادیده گرفته‌اند.

دکتر محمدجواد شیخ‌الاسلامی، پژوهشگر برجسته تاریخ معاصر ایران که کتاب ارزشمند و مفصل «سیمای احمدشاه قاجار» را برای روشن کردن نادرستی افسانه‌های موجود در مورد احمدشاه تألیف کرده است، ترجمه متن نطق احمدشاه را در خانه کرزن (که به زبان فرانسه ایراد شده بود) چنین نقل کرده است: «جناب آقای وزیر امور خارجه! از بیانات دوستانه عالیجناب که هم‌اکنون ایراد فرمودید سپاسگزارم و خود را سعادتمند می‌دانم از اینکه امشب می‌توانم شخص عالیجناب را از احساسات خالص و حسنه خود مطمئن سازم و مراتب ستایش و تحسین خود را نسبت به موهبت ذاتی و قریحه سیاسی عالیجناب که به حقیقت در تمام اقطار جهان شناخته شده است ابراز دارم. این قدردانی و تحسین از شخصیت شما را مخصوصاً با مسرت بیشتری ابراز می‌دارم زیرا در وجود شخص عالیجناب مردی را می‌بینم که دوست صمیمی کشور من است، در بخش عمده‌ای از ایران سفر کرده، توانسته است با مردم ایران از نزدیک آشنا گردد، مسائل آنها را درک کند و اطلاعاتی در باره‌شان به دست آورد که در غیر این صورت هرگز نمی‌توانست به یک چنین شناسایی و ارتباط نزدیک انسانی با مردم ایران نایل گردد. سعادتمندم از اینکه می‌توانم با استفاده از این فرصت مغتنم به شخص عالیجناب بگویم که تا چه حد از بسته شدن قراردادی که در همین اواخر میان کشور من و بریتانیای کبیر امضاء شده و هدفش تقویت پیوندهای سنتی میان دو کشور در آینده است، پیوندهایی که از زمان‌های دور و دراز میان ایران و انگلستان وجود داشته، احساس مسرت و خوشحالی می‌کنم.»

در کتاب دکتر شیخ‌الاسلامی متن سرمقاله روزنامه تایمز لندن در روز دوم ورود احمدشاه به انگلستان نیز نقل شده است که در بخشی از آن می‌خوانیم: «میهمان تاجدار ما (احمدشاه) در این نخستین دیدارش از انگلستان، از پادشاه و ملکه ما و از توده مردم بریتانیا گرم‌ترین استقبال‌ها را دریافت کرده است. شهریار جوان ایران در شخص وزیر خارجه بریتانیا (لرد کرزن، طراح قرارداد ۱۹۱۹) با سیاستمداری آشنا شده است که یک عمر به رفاه و سعادت ایران علاقه‌مند بوده است. در عین حال این امتیاز تاریخی نصیب لرد کرزن شده است که (با انعقاد قرارداد مذکور) روابط تاریخی ما را با ایران بر پایه‌ای محکم‌تر و صمیمانه‌تر استوار سازد. البته از عکس‌العمل مثبت و آمادگی متقابل شاه ایران نیز که باعث این موفقیت شد، باید سپاسگزار بود، زیرا نفوذ و شخصیت معظم‌له در توفیق سیاست لرد کرزن تأثیری مهم داشته است.»

به نظر می‌رسد آنچه باعث شد افسانه مخالفت اصولی احمدشاه با قرارداد ۱۹۱۹ رواج یابد، تلاش شاهزادگان قاجار پس از انقراض این سلسله برای ارائه تصویری مثبت از آخرین پادشاه قاجار بوده است. آنها احتمالاً می‌خواستند از این طریق افکار عمومی را آماده نگه دارند تا در صورت به وجود آمدن فرصتی مناسب، سلطنت قاجاریه را اعاده کنند. اما نکته جالب اینجاست که وقتی پس از حمله متفقین به ایران در شهریور ۱۳۲۰ این فرصت فراهم شد، از آنجا که پسر محمدحسن میرزا، آخرین ولیعهد قاجار، کلمه‌ای فارسی نمی‌دانست، فرصت از دستشان رفت!

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۰۷۲۷/موضوع-قرارداد-نسبت-قاجار-شاه-احمد-۱۹۱۹>